

УДК 929 . 054.72:94(73):327

**ВІД ЕМІГРАНТА ДО ДЕРЖАВНИКА:
ПОЛІТИЧНА КАР'ЄРА Г. КІССІНДЖЕРА**
**FROM THE EMIGRANT TO THE STATESMAN:
POLITICAL CAREER OF THE HENRY KISSINGER**

Бурунов О. О.,
аспірант історико-філософського факультету,
Одеський національний університет
імені І. Мечникова (Україна, Одеса),
e-mail: alexandrgreat@ukr.net,
ORCID 0000-0001-8256-1140

Burunov O. O.,
Odesa National University
named Ilya Mechnikov (Odesa, Ukraine),
e-mail: alexandrgreat@ukr.net,
ORCID 0000-0001-8256-1140

Стаття присвячена персональній історії американського вченого та дипломата Г. Кіссінджера. Показаний його шлях від емігранта до державного секретаря США. Розглянуті кроки та ініціативи вченого у результаті яких він отримав найвищу посаду у державному департаменті США. Особливий акцент зроблено на його академічних концепціях та їх втіленні під час практичної діяльності. Аналізуються погляди відомих вчених журналістів та інших експертів на питання приналежності Г. Кіссінджера до якоїсь із шкіл з теорії міжнародних відносин.

Ключові слова: Г. А. Кіссінджер, емігрант, академічні концепції, система міжнародних відносин, державний секретар США.

The article is devoted to the personal life story of the famous American scientist and diplomat G. Kissinger. His way from the emigrant to the US secretary of state is shown. The most important steps and initiatives of the scientist which led him to State Secretary position are considered. Particular emphasis is placed on his academic concepts and their implementation during political practice.

The views of well-known scholars, journalists and other experts regarding H. Kissinger's belonging to any school in international relations theory are analyzed.

Keywords: H. A. Kissinger, emigrant, academic concepts, system of international relations, US Secretary of State.

У першій третині ХХІ століття США все ще залишаються єдиною супердержавою на планеті. Тому не дивно, що кожного року ця країна приймає до себе безліч біженців та емігрантів. Звичайно ж існує консервативна частина суспільства, представники якої негативно, а інколи навіть вороже ставляться до новопривбулих. Інша частина американців сприймає їх як норму нашого часу. Цей поділ дуже часто проходить по лінії ізоляціоністів які вважають, що США це острів, який не повинен втручатися у справи інших держав ні з добрими, ані з поганими намірами, а їх антагоністи це прихильники глобальної ролі США у світі. Усі ці суперечки є типовими для населення країни переважна більшість громадян якої є емігрантами у якому-сь із поколінь. З давніх часів нові переселенці ставали конкурентами за природні та інші ресурси для людей, які з'явилися на цих територіях трохи раніше, не є виключенням і сьогодні.

Одним з таких переселенців був і Г. Кіссінджер. Його фігура була і залишається яскравою, хоч і неоднозначною, тому не дивно, що багато вчених та політичних експертів згадували його у своїх роботах і навіть присвячували йому цілі монографії. Він зумів пройти шлях від біженця, до одного з найпопулярні-

ших жителів США. На піку політичної кар'єри дипломата пізнавали в обличчя 78% американців.

Найбільша частина історіографічних робіт присвячена ініціативам Г. Кіссінджера часів його роботи в адміністрації Р. Ніксона. Оцінка роботи дипломата кардинально відрізняється у роботах різних авторів. Зокрема С. Херш, В. Шоукрос та К. Хітченс [13; 14; 25] характеризували діяльність Г. Кіссінджера вкрай негативно. Вони звинувачували його у численних помилках, некомпетентності та навіть злочинах проти людства. Позиція одного з біографів вченого В. Айзексона [16] є більш стриманою, проте і він звинувачував Г. Кіссінджера у прийнятті ряду помилкових рішень під час роботи в адміністрації Р. Ніксона. Натомість такі знамі американські історики як А. Шлезінгер та С. Хофман [8; 15] відзначали безсумнівний дипломатичний талант Г. Кіссінджера, а незавершеність його геополітичної стратегії пояснювали об'єктивними причинами, зокрема відставкою Р. Ніксона. Більшість вчених вважали Г. Кіссінджера представником політичного реалізму та послідовником засновників реалізму Дж. Кенана та Г. Моргентау [17; 24]. Але навіть сам Г. Моргентау називав Г. Кіссінджера багатограним, як Одісей, а шотландський історик Н. Фергюсон взагалі вважає вченого ідеалістом [11].

Саме робіт про цю комплексність та багатогранність Г. Кіссінджера і не вистачає для повного розуміння цієї непересічної особистості. Проводячи аналогію з бестселером ліванського вченого Н. Талеба «Ризикуючи власною шкірою» (Skin in the game) [27], в якій автор критикував теоретиків з усіх сфер суспільства, можна сказати що професор Гарварду Г. Кіссінджер дійсно поставив свою шкіру на кін, у прямому сенсі цього слова, коли пішов із академічного середовища у велику політику у дуже скрутний для своєї країни час. Протягом всієї своєї дипломатичної та політичної кар'єри він планомірно втілював у життя свої академічні концепції.

Часто Г. Кіссінджер згадувався і на сторінках європейських та радянських авторів. Зокрема для розуміння дипломатичних прийомів, якими він користувався важливою є мемуарна праця колишнього міністра закордонних справ СРСР А. Громико [1]. В 2006 р. у Тамбовському університеті з'явилося дисертаційне дослідження С. Хомутикіна «Проблема мирового порядка во внешнеполитических взглядах Г. Киссинджера» [9]. Проте і дана праця є політологічною і не дає повного уявлення про академічні концепції Г. Кіссінджера.

Коли Г. Кіссінджер з'явився у Білому домі, то досвідчені працівники не приховували свого здивування з того, що у підвалі резиденції американського президента поселився чоловік з поганим англійським, який до того ж був постійно оточений групою молодих людей. Все це відбувалося у 1968 р. а вже за кілька років Г. Кіссінджер став американським дипломатом № 1. Але саме у підвалі Білого дому була розроблена знаменита стратегія розрядки міжнародної напруженості, та все ж насмішки над німецьким акцентом так і переслідують Г. Кіссінджера все його життя.

В цілому фігура Г. Кіссінджера є яскравою і неоднозначною, але більшість вчених та експертів приділяло і приділяє основну увагу його політичній та дипломатичній діяльності в значній мірі ігноруючи академічну.

То ким була людина, яка пройшла шлях від вигнанця з нацистської Німеччини до державного секретаря наймогутнішої країни світу? Досі важко сказати ким був Г. Кіссінджер, більше вченим чи політиком, але протягом свого терміну перебування у Білому домі він уміло поєднував політичну практику з геополітичною теорією. На протязі своєї, як академічної, так і політичної кар'єри Г. Кіссінджер відводив собі місце педагога, який навчав американців, як правильно вести зовнішню політику. В цілому ж вченого, як висловився Н. Фергюсон, можна охарактеризувати, як кращого політика серед філософів та кращого філософа серед політиків [11, с. 145].

Г. Кіссінджер народився в 1923 р. у німецькому місці Фюрт та разом з сім'єю емігрував до Нью-Йорку у 1938 р., не ставши таким чином жертвою Холокосту, як багато з його родичів. Через декілька років він повернувся до Німеччини у формі американського солдата, а після війни вступив до Гарвардського університету, використовуючи квоту міністерства оборони США.

Структура системи міжнародних відносин та принципи її функціонування – дві основні теми до яких Г. Кіссінджер звертався в переважній більшості своїх наукових досліджень, починаючи з університетських часів. Ці теми у інтерпретації Г. Кіссінджера завжди базувалися на глибокому історико-філософському підході, не зовсім характерному для американської політичної науки.

Його перша серйозна наукова робота, за результатами якої він отримав ступінь бакалавра у 1949 р., називалася саме «Значення історії». Твір, в якому майбутній дипломат критикував О. Шпенглера, А. Тойнбі та І. Канта став найбільш об'ємною бакалаврською роботою в історії Гарвардського університету та містить 366 сторінок. Ця робота привернула до Г. Кіссінджера увагу В. Я. Еліота історика та радника Ф. Рузвельта та ще п'ятьох американських президентів.

Саме завдяки В. Еліоту Г. Кіссінджер став головою Гарвардського міжнародного семінару, який саме В. Еліотом і був започаткованим. Семінар мав чітку антикомуністичну та антирадянську направленість та був створений для студентів та молодих інтелектуалів з усього світу задля створення нових концепцій розвитку ліберальної демократії та запобіганню розповсюдження комунізму. На нього було запрошено безліч молодих вчених та політиків, багато з яких пізніше стали світовими лідерами (прем'єр-міністр Японії Я. Накасоне, президенти Франції В. Жескар Д'Естен та Ізраїлю Й. Аллон) та інші майбутні політичні діячі найвищого ешелону. В цей же час Г. Кіссінджер заснував журнал *Confluence*, де співпрацював з Х. Арендт, Д. К. Голбрейтом і М. Банді. Один з головних критиків Г. Кіссінджера С. Херш вважав, що саме під впливом М. Банді Г. Кіссінджер вдавався до кри-

вових та малоефективних військових операцій у В'єтнамі [13, с. 245].

Завдяки семінарові про молодого політолога дізналися у колах інтелектуалів-міжнародників. Це дозволило йому у березні 1955 р. отримати запрошення до Ради з зовнішніх відносин – одного з провідних центрів, який вів політологічні розробки для американської правлячої еліти. Там Г. Кіссінджер підготував монографію «Ядерна зброя та зовнішня політика», яка принесла йому вже загальноамериканську відомість. В значній мірі ця робота була написана по рецептах інших джерел «холодної війни», але вона мала значну відмінність. Виходячи з того, що ядерний потенціал СРСР значно виріс, вчений наполягав на необхідності передивитись доктрину Дж. Ф. Даллеса відому під назвою «масованої помсти», у якій йшлося про доречність потужного ядерного удару по території Радянського Союзу у разі необхідності. Г. Кіссінджер відкинув ідею масованої ядерної атаки до повного знищення супротивника, а натомість пропонував теорію «гнучкого реагування та прогресивного залякування». Сенсом теорії була обмежена ядерна війна та ядерне бомбардування локальних територій супротивника, метою якого є скоріше демонстрація потужності, аніж тотальне знищення.

Рецензія адміністрації президента Дуайта Ейзенхауера на монографію була незадовільною, але в той же час «Ядерна зброя та зовнішня політика» здобула престижну премію з політології – премію В. Вільсона.

Влітку 1957 р. Г. Кіссінджер повернувся на кафедру Гарвардського університету та за сумісництвом працював радником у фонді братів Рокфеллерів. Пізніше він очолив так званий Проект спеціальних досліджень. Ця співпраця породила безліч чуток різноманітного характеру. Зокрема Г. Кіссінджера звинувачували у належності до таємного масонського ордену, очільником якого був саме Н. Рокфеллер. Незважаючи на обвинувачення він приймав участь у підготовці Н. Рокфеллера, який тоді займав посаду губернатора штату Нью-Йорк до президентської кампанії. Саме в цей час Г. Кіссінджер вперше пропонував Н. Рокфеллеру використати відкриту політику стосовно Китаю, як варіант одного з передвиборчих гасел, але той відхилив цю пропозицію. Загалом вчений готував Н. Рокфеллера до трьох президентських кампаній, але Н. Рокфелер так і не став президентом. Та протягом співпраці з ним Г. Кіссінджер отримав можливість спілкуватись з дипломатами, державними діячами, вченими та бізнесменами найвищого рангу.

Під час передвиборчої кампанії Н. Рокфеллера Г. Кіссінджер критикував політику, яку проводили адміністрації Д. Ейзенхауера та Д. Кеннеді за надмірну ідеологізацію. Він вважав, що ця ідеологізація політики Білого дому є суттєвою перешкодою для побудови взаємовигідних стосунків з рядом країн. Мова йшла, в тому числі, про теоретичну можливість зв'язків з країнами, які сповідували ідеологію протилежну американській.

В 1968 р. переможець президентських виборів Річард Ніксон запросив Г. Кіссінджера стати його

«правою рукою» з питань зовнішньої політики. Офіційно посада Г. Кіссінджера мала назву помічник президента з питань національної безпеки. У вересні 1973 р. Г. Кіссінджер був призначений державним секретарем США. А під час «уотергейтського скандалу» Г. Кіссінджер керував зовнішньою політикою США фактично одноосібно. За свою миротворчу місію у В'єтнамі він став Нобелівським лауреатом разом з в'єтнамцем Ле Дик Тхо розділивши Нобелівську премію миру. Вибір Нобелівського комітету викликав неоднозначну реакцію, а два його члени навіть подали у відставку.

Г. Кіссінджер мав визначитися з направленистю інтелектуального розвитку, як дослідник міжнародних відносин. Він мав два варіанти: або прийняти ідеалістичний та моралістський підхід до політики, який був традиційним для країни, у якій він знайшов свій другий дім, або дотримуватися традицій реалізму, орієнтованій на підтримці порядку. На думку більшості дослідників він вибрав останнє. С. Хофман казав, що потреба Г. Кіссінджера в стабільності була «пекучою», саме стабільність була сутністю його пошуків як інтелектуала та політичного діяча [15, с. 112].

Як вважав біограф вченого журналіст В. Айзексон, консервативна Realpolitik Г. Кіссінджера базувалася все ж на принципах реалістів, починаючи від Карла фон Клаузевіца та закінчуючи Г. Моргентау, що дипломатію не можна відділити від такої реальності як сила [16, с. 75]. Проте, Г. Кіссінджер відзначав, що дипломатія має відділятися від моралістського та нахабного втручання у справи інших націй. Стабільність це головна мета дипломатії.

В. Айзексон називав Дж. Кенана попередником Г. Кіссінджера. Також він відзначав, що Г. Кіссінджер, який часто звертався до І. Канта, Ф. Достоєвського та К. Меттерніха, але ніколи до таких важливих для американського світосприйняття людей, як Т. Джеферсон чи Б. Франклін. На відміну від більшості біженців з Німеччини, які вважали себе демократами, Г. Кіссінджер у студентські роки вважав себе республіканцем.

Г. Кіссінджер дійсно перш за все орієнтувався саме на його воєнну складову. Вплив нації був прямо пропорційним до їх військової могутності. Цю свою аксіому він чітко демонстрував на практиці під час перебування в адміністрації Р. Ніксона, використовуючи бомбардування, ядерні тривоги та саботування допомоги союзникам США як частину дипломатичної боротьби. Реалізм такого формату суперечив тому, що вкладали цю теорію її засновники Дж. Кеннан та Г. Моргентау, які вважали, що політична стабільність та здорова економіка є однаково важливими складовими, як і військова.

Іншим компонентом реалізму Г. Кіссінджера В. Айзексон вважав роль авторитету країни у зовнішній політиці, як складової частини впливу та сили. Описуючи компонент авторитету автор вказував на те, що прагматизм у зовнішній політиці не є тим самим, що й реалізм. У питанні В'єтнаму прагматичним рішенням було б вивести війська значно раніше, прийнявши рішення, що можливі бонуси від війни не варті ресурсів затрачених на неї. Ре-

аліст, яким на думку В. Айзексона був Г. Кіссінджер, підкреслював те, що США не зможе безболісно залишити свого союзника й необхідний час на вихід з конфлікту. І останнім аспектом реалізму Г. Кіссінджера за В. Айзексоном було те, що він не дуже звертав увагу на підтримку демократичних сил та рухів за права людини в авторитарних країнах. Для нього було більш зручним співпрацювати з сильними авторитарними діячами, як Л. Брежнєв, Чжоу Еньлай чи А. Садат, ніж з європейськими та ізраїльськими демократами. Також журналіст нагадував про ігнорування вченим зустрічі з радянським дисидентом О. Солженіциним, називаючи таку зустріч порожньою за змістом.

Крім того, В. Айзексон писав, що стаття для журналу Дедалус «Білий революціонер» найкраще висвітлювала не О. фон Бісмарка, а концепцію реалізму Г. Кіссінджера у зовнішній політиці США.

«Білий революціонер» це дійсно одна з найбільш важливих робіт для сприйняття філософії Г. Кіссінджера, але навряд чи її можна назвати посібником для реалістів у політиці. Це все таки аналіз дипломатичних підходів та й взагалі особи О. фон Бісмарка. У статті насправді багато написано про те, що лише успіх, а не мораль чи щось інше варто розглядати як прийнятний критерій цінності у системі міжнародних відносин. Але все ж головним для Г. Кіссінджера був дипломатичний талант німецького канцлера у чистому вигляді. На його думку, головним критерієм успіху О. фон Бісмарка, як і К. Міттерніха, було розуміння змін, які відбуваються під час їхнього життя. Він приводив приклад, як канцлер Німеччини боровся, маніпулюючи антагонізмами суперників та створюючи союзи поза спинами своїх союзників. Головне правило, яке виніс Г. Кіссінджер зі спадку свого німецького колеги, було те, що будуючи коаліцію, постійно потрібно знаходитися у більшості. О. фон Бісмарк випередив свій час, тому що цілі Німеччини часів його канцлерства не уживалися з порядком, який існував у Європі.

Г. Кіссінджер розумів та констатував той факт, що О. фон Бісмарк прийшов до влади швидше для вдоволення свого «єго», а не для встановлення історичної справедливості. В. Айзексон нагадував, що так само пізніше писали про самого Г. Кіссінджера [16, с. 91]. Вчений дійсно часто критикувався за фантастично сильне «єго». С. Хофман писав, що він ще ніколи не бачив таку марнославну та пихату людину, як Г. Кіссінджер. Виключно бундучний, казав про нього його підлеглий у Білому домі Т. Шеллінг. Історик та друг Г. Кіссінджера А. Шлезінгер відповідав, захищаючи вченого, що така поведінка пояснюється перекрученим бажанням біженця бути визнаним.

Що стосується О. фон Бісмарка, то вчений згадував один з листів приватної переписки німецького канцлера. «Залізний канцлер» писав, що до влади його привели амбіції та бажання командувати. Г. Кіссінджер констатував, що О. фон Бісмарк не мав ніяких моральних стандартів та покладався виключно на свої жадання та амбіції. Сам же вчений не погоджувався, коли його порівнювали з О. фон

Бісмарком й казав, що був лише його учнем, а не послідовником. Проте, як пізніше писав Г. Кіссінджер, зовнішня політика О. фон Бісмарка базувалася на оцінці силового потенціалу, а не на сентиментах. Це один з наріжних принципів Г. Кіссінджера, який він використовував у В'єтнамі.

Для розуміння обрисів ідеального світового порядку Г. Кіссінджера особливу увагу заслугує докторська дисертація вченого «Відновлений світ». Ідеї, які були закладені у роботі, на думку більшості дослідників історії міжнародних відносин, залишилися незмінними або еволюціонували в незначній мірі.

Робота «Відновлений світ» була, в якійсь мірі особистим документом, майже діалогом Г. Кіссінджера з самим собою. Саме ця робота на думку С. Хофмана складає враження «багаторазових викриттів» [15, с. 118]. І це дійсно так, оскільки в один і той самий час досліджуються такі значущі події, для розуміння ідей Г. Кіссінджера, як Віденський конгрес, проводиться критичний аналіз мирного договору підписаного у Версалі і особливо вільсоніанського ідеалізму. Поряд з цими подіями, які стали стержневими для створення вченим власних концепцій світового порядку у творі також досліджуються дії американської дипломатії під час Другої світової війни та європейської у тридцять роки.

Дж. Ліска теж пов'язував ініціативи Г. Кіссінджера щодо побудови світового порядку з консервативною традицією у політиці, представлену фігурами Н. Макіавеллі, О. фон Бісмарка та К. Меттерніха [22, с. 122]. Через сукупність поглядів цих трьох політичних діячів Дж. Ліска інтерпретував еволюцію поглядів Г. Кіссінджера та його конкретні дії під час виконання дипломатичних обов'язків. Також цей американський історик був одним з перших, хто вказав на протиріччя між поглядами Г. Кіссінджера в період його академічної кар'єри та зовнішньополітичною діяльністю. Слушним здається зауваження британського вченого та журналіста Н. Фергюсона, який наголошував на помилковості твердження, ніби то Г. Кіссінджер намагався копіювати підхід К. Меттерніха чи О. фон Бісмарка до зовнішньої політики. Г. Фергюсон писав, що звинувачувати у копіюванні вченим вищезгаданих діячів можуть лише ті люди, які ніколи не читали ані Г. Кіссінджера, ані вищевказаних дипломатів минулого [12, с. 216]. Він все ж намагався аналізувати найбільш вдалі дипломатичні дії у той чи інший проміжок часу, хоча й справді до зовнішньополітичної практики вищезгаданих дипломатів вчений звертався дуже часто. У зв'язку з цим тинь помилок високопосадовців минулого, яких Г. Кіссінджер схвалює згадував на сторінках своїх творів, часто падала на нього самого. Так наприклад, більшість дослідників небезпідставно вважали К. Меттерніха реакціонером, який був засліплений бажанням законсервувати існуючий у Європі порядок та перемогти прогресивні сили того часу, а Р. Каслрі був дипломатом, який не міг захистити свої погляди навіть у Британії.

Взагалі ж головною особливістю Г. Кіссінджера є те, що він перебуває у перманентному пошуку

єдиного вірного формату світового порядку майбутнього. Таким чином, вчений розглядав та схвалював у теорії і застосовував на практиці найбільш вдалі схеми, використані деякими політичними діячами минулого, не обов'язково вважаючи їх зразковими.

Зрештою цілком вірно вважати Г. Кіссінджера консерватором у політичному, інтелектуальному та філософському сенсах. Він випрацював антипатію до революційних змін та вважав за найкраще стабільність створену на основі балансу сил. Обираючи між порядком та справедливістю Г. Кіссінджер вибирав порядок. Відношення до побудови світового порядку, сформоване під час академічної діяльності, зміцнилося, коли він прийшов до владних структур.

Н. Фергюсон взагалі називав його ідеалістом, але не вільсонівського типу, який би прагнув домогтися миру шляхом міжнародного права та колективної безпеки. Ці інструменти сам вчений вважав рецептом політичної бездіяльності. Г. Кіссінджер зазначав, що вимогу чистої моралі сама по собі є аморальною, так як веде до бездіяльності. Так само й реалізм часто веде до бездіяльності. Г. Кіссінджер заплатив свою особисту ціну за помилки ідеалістичної політики В. Вільсона та прорахунки Версальсько-Вашингтонської системи. Проте, як він не раз нагадував, що головний умиротворювач А. Гітлера Н. Чемберлен також вважав себе саме реалістом.

Завдяки захопленню І. Кантом Г. Кіссінджер був ідеалістом у філософському сенсі. Його неопублікована дипломна робота про значення історії – це саме захоплена критика кантівської філософії історії, вважав Н. Фергюсон. Головний аргумент Г. Кіссінджера полягав в тому, що свобода – це внутрішній досвід життя як процесу прийняття рішень по значним альтернативам. Вічний мир же справді може бути кінцевою та невідоротною ціллю історії, як стверджував І. Кант. В. Айзексон теж зазначав, що Г. Кіссінджеру подобався І. Кант, та не зрозуміло чи сподобався б Г. Кіссінджер німецькому філософу [16, с. 193]. Та все ж попри безапеляційне зарахування вченого до школи політичного реалізму В. Айзексон констатував факт, що у багатьох розмовах, які передували написанню книги, Г. Кіссінджер завжди розумів роль цінностей у побудові зовнішньої політики та схвалював відносився до американських цінностей, дискутуючи лише з приводу того, що не всім вони підходять. А Г. Моргенту нагадував, що на початку 1960-х рр. коли американцям треба було визначитися наскільки великою має бути допомога Південному В'єтнаму Г. Кіссінджер стверджував, що військовим США слід помирати за самовизначення цієї країни. Г. Моргенту та інші представники школи політичного реалізму були абсолютно з ним незгодні.

Цікавою є версія Н. Фергюсона, який вважає, що ідеї Г. Кіссінджера правильно трактувати як новаторську критику Realpolitik й вони пропонують дуже важливі уроки у зовнішній політиці, що потребують вивчення нинішній та майбутнім президентським адміністраціям. По-перше, те що саме історія – це ключ для розуміння союзників та противників і нехтування цією наукою є неприпустимим на високому рівні. По-друге, високопосадовці

мають розуміти, що багато зовнішньополітичних рішень є вибором меншого зла. Це твердження проходить через усі роботи вченого. Він завжди стверджував, що повне задоволення прагнень однієї зі сторін призводить до того, що сторона, за рахунок якої ці потреби були задоволені, буде жадати реваншу, перебуваючи в опозиції до існуючого світового порядку. І на останок Г. Кіссінджер застерігає американських лідерів обережно відноситись до реалізму, який не містить моралі. Остання теза суперечить прихильності вченого до реалізму без сентиментів, який мав покладатися виключно на силу зброї. А це саме те поле, з якого Г. Кіссінджер отримував найбільше критики.

У своїх працях про К. Міттерніха та О. фон Бісмарка вчений давав зрозуміти, що вважає чистий реалізм у міжнародній політиці неефективним. Суспільство, особливо американське не здатне на мужність цинізму, писав він.

Таким чином, протягом усієї своєї дипломатичної та політичної кар'єри Г. Кіссінджер планомірно втілював у життя свої академічні концепції. Для емігранта у першому поколінні він дійсно зробив кар'єру у державному департаменті США. Але через відставку Р. Ніксона не зміг провести свою стратегію до кінця. Тому і в американській і в європейській історіографії особистість вченого висвітлена з прivity'язкою до різноманітних шкіл з теорії міжнародних відносин, в основному до політичного реалізму, або ж взагалі він описаний як політичний діяч без уваги на академічні концепції.

Список використаних джерел

1. Громыко А. А. Памятное / А. Громыко – М.: Издательство политической литературы, 1990. – 1192 с.
2. Кіссінджер Г. Дипломатія / Г. Кіссінджер. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
3. Кіссінджер Г. Мировой порядок / Г. Кіссінджер. – М.: Аст, 2015. – 512 с.
4. Кіссінджер Г. О Китае / Г. Кіссінджер. – М.: Аст, 2014. – 635 с.
5. Кіссінджер Г. Переломные годы / Г. Кіссінджер. – М.: Прогресс, 1983. – 480 с.
6. Кіссінджер Г. Ядерное оружие и внешняя политика / Г. Кіссінджер. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – 512 с.
7. Никсон Р. На арене. Воспоминания о победах, поражениях и возрождении / Р. Никсон. – М.: Новости, 1992. – 440 с.
8. Шлезингер А. Циклы американской истории / А. Шлезингер. – М.: Прогресс, 1992. – 688 с.
9. Хомутикин С. «Проблема мирового порядка во внешнеполитических взглядах Г. Кіссінджера: дис. канд. ист. наук : 07.00.03 / Сергей Вячеславович Хомутикин; Тамбовский гос. ун-т. – Тамбов, 2006. – 165 с.
10. Bluemink, G. Kissingerian Realism in International Politics. Political Theory, Philosophy and Practice / G. Bluemink. – Leiden: University of Leiden Press, 2000. – 291 p.
11. Ferguson N. Meaning of Kissinger // Foreign Affairs – 2015. – Vol 94. – P.134-147
12. Ferguson N. Kissinger 1923-1968 The Idealist / N. Ferguson. – New York: Penguin Press, 2015. – 950 p.
13. Hersh S. The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House / S. Hersh. – N. Y.: Summit Books, 1983. – 702 p.
14. Hitchens Ch. The Trial of Henry Kissinger / Ch. Hitchens. – N.Y.: Simon Schuster, 2001. – 893 p.
15. Hoffmann S. Primacy or World Order: American Foreign Policy since the Cold War / S. Hoffmann. – N.Y.: McGraw-Hill, 1980. – 521 p.
16. Isaacson W. Kissinger: A Biography / W. Isaacson. – N.Y.: Simon Schuster, 1992. – 893 p.
17. Kennan G. The Kennan Diaries. / G. Kennan – N. Y. W.W. Norton Company, 2014. – 689 p.
18. Kissinger H. A. Avoiding a U. S. – China Cold War // The Washington Post. – 2011. – 14 Jan. – P. 7.
19. Kissinger H. A. American Foreign Policy. Expanded Edition / H.A Kissinger. – N.Y.: W.W. Norton & Co, 1974. – 304 p.
20. Kissinger H. A. World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822 / H. A. Kissinger. – Boston: Mifflin, 1957. – 357 p.
21. Landau D. The Uses of Power / D. Landau. – Houghton Mifflin, 1972. – 270 p.
22. Liska G. Beyond Kissinger: Ways of Conservative Statecraft / G. Liska. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1975. – 159 p.
23. Mazlish B. Kissinger. The European Mind in American Policy / B. Mazlish. – N.Y.: Basic Books, 1976. – 330 p.
24. Morgenthau H. Politics among nations. / H. Morgenthau – N.Y.: Random House, 1973. – 618 p.
25. Shawcross W. Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia / W. Shawcross. – Lanham.: Cooper Square Press, 2002. – 542 p.
26. Starr, Harvey. Henry Kissinger: Perceptions of International Politics. 1st ed. / H. Starr – Lexington: U of Kentucky, 1984. – 206 p.
27. Taleb N. Skin in the game / N. Taleb – London.: Penguin Random House, 2018. – 385 p.

References

1. Gromyko A. A. (1990) Pamyatnoe M.: Izdatelstvo politicheskoy literaturyi.
2. Kissindzher G. (1997) Diplomatiya. M.: Ladomir
3. Kissindzher G. (2015) Mirovoj poryadok. M.: Ast
4. Kissindzher G. (2015) O Kitaye. M.: Ast
5. Kissindzher G. (1983) Perelomnye gody. M.: Progress.
6. Kissindzher G (1959) Yadernoie oruzhie I vneshiaia politika M.: Izdatelstvo inostrannoy literaturyi.
7. Nikson, R. (1992) Na arene. Vospominaniya o pobedah, porazheniyah i vozrozhdenii. M.: Novosti.
8. Shlezinger A. (1992) Cikly amerikanskoj istorii. M.: Progress.
9. Homutinkin S. (2006) Problema mirovogo poryadka vo vneshnepoliticheskikh vzglyadah G. Kissindzhera. Tambov
10. Bluemink, G. (2000) Kissingerian Realism in International Politics. Leiden: University of Leiden Press.
11. Ferguson N. (2015) Meaning of Kissinger. Foreign Affairs, 94, pp. 134-147
12. Ferguson N. (2015) Kissinger 1923-1968 The Idealist. New York: Penguin Press.
13. Hersh S. (1983) The Price of Power: Kissinger in the Nixon White House. N. Y.: Summit Books
14. Hitchens Ch. (2001) The Trial of Henry Kissinger. N.Y.: Simon Schuster.
15. Hoffmann S. (1980) Primacy or World Order: American Foreign Policy since the Cold War. N.Y.: McGraw-Hill.
16. Isaacson W. (1992) Kissinger: A Biography. N.Y.: Simon Schuster.
17. Kennan G. (2014) The Kennan Diaries. N. Y. W.W. Norton Company.
18. Kissinger H. (2011) Avoiding a U. S. – China Cold War // The Washington Post, 4, pp. 7-8.
19. Kissinger H. (1974) American Foreign Policy. Expanded Edition. N.Y.: Norton & Co.
20. Kissinger H. (1957) World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822. Boston: Mifflin.
21. Landau D. (1972) The Uses of Power. Houghton Mifflin.
22. Liska G. (1975) Beyond Kissinger: Ways of Conservative. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
23. Mazlish B. (1976) Kissinger. The European Mind in American Policy. N.Y.: Basic Books.
24. Morgenthau H. (1973) Politics among nations. N.Y.: Random House.
25. Shawcross W. (2002) Sideshow: Kissinger, Nixon and the Destruction of Cambodia. Lanham.: Cooper Square Press.
26. Starr, Harvey. (1984) Henry Kissinger: Perceptions of International Politics. Lexington: U of Kentucky.
27. Taleb N. (2018) Skin in the game. London.: Penguin Random House.